

Noms de plantes

Introducció

1. Història del projecte

El diccionari en línia *Noms de plantes. Corpus de fitonímia catalana* posa a l'abast dels usuaris les dades definitives del projecte Noms catalans de plantes, publicades prèviament en una edició en paper¹, les quals es difonen ara, convenientment adaptades, com a diccionari en línia.

Aquest projecte de recerca, desenvolupat durant més de dues dècades, ha aglutinat la col·laboració de moltes persones i institucions, que hi han participat amb el seu treball, coneixement i suport, i a les quals es dóna reconeixement en el document de Crèdits. La iniciativa va sorgir de Joan Vallès, catedràtic de botànica del Laboratori de Botànica de la Facultat de Farmàcia de la Universitat de Barcelona, que l'any 1993 es va adreçar al Centre de Terminologia TERMCAT per exposar la seva idea d'elaboració d'un recull de denominacions populars de plantes en llengua catalana.

El TERMCAT va assumir la direcció del projecte, que ha tingut una llarga execució, en dues fases diferents: la primera de 1993 a 1997 i la segona de 2005 a 2014. Al llarg d'aquest temps, en el Centre s'han succeït com a directors Isidor Marí, Ester Franquesa, Rosa Colomer i Jordi Bover. Un cop iniciat el treball d'elaboració, Joan Vallès, com a director científic, va reunir un equip multidisciplinari de professionals amb perfils diversos perquè hi aportessin el seu bagatge de coneixements de botànica sistemàtica i nomenclatural, d'etnobotànica, de filologia i de dialectologia catalanes, i de metodologia i gestió terminològica. D'aquesta manera, s'hi van incorporar successivament com a autors M. Àngels Bonet, M. Antònia Julià, Joan Veny, Josep Vigo i Joan Carles Villalonga; a més a més, moltes altres persones hi han fet aportacions de diversa índole i intensitat.

El desenvolupament del projecte Noms catalans de plantes i la publicació dels resultats que s'hi ha obtingut ha estat possible gràcies al suport de diverses institucions. Així, en la segona fase s'ha gaudit d'una subvenció de l'Obra Social "la Caixa", que ha estat gestionada per la Institució Catalana d'Història Natural, societat científica filial de l'Institut d'Estudis Catalans. I durant el procés d'edició de l'obra s'hi han sumat també l'ajut econòmic i la col·laboració de la Universitat de Barcelona i del Govern d'Andorra.

Els objectius de la recerca duta a terme han estat compilar en un suport digital un corpus actualitzat de fitonímia catalana, aplegat amb una voluntat eminentment descriptiva —al qual s'ha donat un tractament metodològic global que ha integrat criteris botànics, dialectològics i terminològics— i posar aquestes dades fitonímiques a disposició de la comunitat científica i de la societat.

Al llarg dels anys, s'ha fet difusió del treball d'elaboració mitjançant un bon nombre d'articles i comunicacions especialitzats i de divulgació. El 2009 es va fer efectiva una publicació parcial dels resultats en un diccionari en línia al web del TERMCAT (*Noms de plantes*), que ha estat consultable fins el moment de publicar aquest nou diccionari en línia. El setembre de 2014 es va presentar el llibre *Noms de plantes. Corpus de fitonímia catalana*, en què s'han publicat els resultats definitius de la recerca. I ara, amb la publicació d'aquest diccionari que fa accessibles en línia totes les dades fitonímiques obtingudes, s'assoleix la darrera fita prevista en el plantejament inicial del projecte.

¹ VALLÈS, Joan (dir.). *Noms de plantes. Corpus de fitonímia catalana*. Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2014

2. Contingut del diccionari

La selecció de nomenclatura del diccionari se centra en els noms de les plantes vasculars —és a dir, els pteridòfits (falgueres, lycopodis, selaginèl·les, isoets i equisets) i els espermatòfits o plantes amb llavor (gimnospermes i angiospermes)— per als quals es documenta una denominació catalana. Lògicament, aquestes plantes corresponen en bona part a espècies autòctones dels territoris de parla catalana, però també s'ha documentat un nombre important de denominacions catalanes per a espècies exòtiques d'interès comercial, cultural o científic.

Les dades recollides s'han estructurat en fitxes conceptuals, cadascuna de les quals es refereix a un únic tàxon botànic. Les categories taxonòmiques que s'han considerat com a unitat nocional en les fitxes terminològiques són el gènere, l'espècie, la subespècie i la varietat. Les famílies hi tenen cabuda i visualització com a àrees temàtiques de classificació, en l'arbre de camp.

El diccionari en línia *Noms de plantes. Corpus de fitonímia catalana* presenta el resultat final de la recerca fitonímica duta a terme sobre el conjunt de dades recollides al llarg dels anys en el projecte Noms catalans de plantes. Ofereix la consulta de més de 35.000 noms catalans i de 8.400 noms científics, organitzats i ponderats, estructurats en 5.800 fitxes terminològiques. Inclou també textos addicionals que complementen les dades fitonímiques per facilitar-ne la interpretació [vegeu els documents Arbre de camp, Abreviacions, Glossari botànic, Bibliografia i, com a referència addicional, Introducció (edició en paper)] i els textos de presentació del projecte publicats en l'edició en paper (Preàmbul, Pròleg i Presentació).

La informació recollida en aquesta obra ha estat objecte d'una tria curosa, fruit d'una reflexió laboriosa i multidisciplinària. No és, doncs, un recull acrític de noms catalans de plantes en correspondència amb noms científics. La voluntat dels autors, alineada amb la del TERMCAT —com a organisme que garanteix el desenvolupament i la creació de recursos terminològics en llengua catalana—, ha estat preservar l'enorme riquesa idiomàtica documentada, però filtrant-la per un sedàs metodològic rigorós per a delimitar amb precisió la tipologia de les dades i facilitar-ne la interpretació.

2.1. Contingut de les fitxes terminològiques

Cada fitxa terminològica del diccionari presenta la informació següent:

- Una denominació catalana, considerada *terme principal*, amb la categoria lèxica corresponent i, entre parèntesis, les fonts documentals en què s'ha referenciat.
- Una o més denominacions catalanes, etiquetades com a *sinònims complementaris* (*sin. compl.*), si n'hi ha, també amb la categoria lèxica i les fonts documentals.
- Una o més denominacions catalanes, etiquetades com a *altres sinònims* (*alt. sin.*), si n'hi ha, també amb la categoria lèxica i les fonts documentals.
- Una o més denominacions catalanes, etiquetades com a *variants lingüístiques* (*var. ling.*), si n'hi ha, també amb la categoria lèxica i les fonts documentals.
- Un nom científic, considerat *nom preferent* i, entre parèntesis, les fonts documentals en què s'ha referenciat.
- Un o més noms científics, etiquetats com a sinònims complementaris (*sin. compl.*), si n'hi ha, amb les fonts documentals.
- Una o més noms científics, etiquetats com a variants lingüístiques (*var. ling.*), si n'hi ha, amb les fonts documentals.
- La família botànica del tàxon.
- Una nota o més, eventualment.

herba pucera

herba pucera, n f (**DIEC2-E ; MASCLANS**)
llavor de puça (llavor), n f *sin. compl.* (**DIEC2-E**)
saragatona, n f *sin. compl.* (**DIEC2-E ; MASCLANS**)
afrontacavadors, n m *alt. sin.* (**MASCLANS**)
afrontallaurador, n m *alt. sin.* (**BECK**)
afrontallauradors, n m *alt. sin.* (**MASCLANS**)
botges, n f pl *alt. sin.* (**TEX**)
botja, n f *alt. sin.* (**MASCLANS**)
herba de cremades, n f *alt. sin.* (**CANO**)
herba de la fam, n f *alt. sin.* (**VILAR**)
herba de les puces, n f *alt. sin.* (**MASCLANS**)
herba de puça, n f *alt. sin.* (**MEDICIN**)
herba de puces, n f *alt. sin.* (**GENEST ; MONT1988 ; PALAU ; TEX**)
herba pucera vera, n f *alt. sin.* (**MASCLANS**)
llavor de puça, n f *alt. sin.* (**FRAGA ; MALAG1982 ; MOLL2004b ; PALAU**)
matafoc, n m *alt. sin.* (**MALAG1982**)
matafocs, n m pl *alt. sin.* (**TEX**)
plantatge de ca, n m *alt. sin.* (**MASCLANS**)
pucera, n f *alt. sin.* (**MASCLANS**)
pucera vera, n f *alt. sin.* (**CEBALL**)
rampets, n m pl *alt. sin.* (**NPBAL**)
saragatona de llei, n f *alt. sin.* (**MASCLANS**)
saragatona vera, n f *alt. sin.* (**SANCH1981**)
sargantana, n f *alt. sin.* (**MASCLANS**)
silive, n m *alt. sin.* (**MASCLANS**)
silli, n m *alt. sin.* (**DCVB-E ; SANCH1981 ; SANCH1991**)
sargantona, n f *var. ling.* (**MASCLANS**)
seragatona, n f *var. ling.* (**BONAFE**)
sergantana, n f *var. ling.* (**SANCH1981**)
sergantona, n f *var. ling.* (**MASCLANS**)
nc Plantago afra L. (**FMPC1**)
nc Plantago psyllium L. *var. ling.* (**FMPC1**)

<plantaginàcies>

Nota: A DIEC2-E les denominacions *herba pucera* i *saragatona* remeten a *plantatge* («planta herbàcia del gènere *Plantago*»), però s'han de referir més exactament a *Plantago afra*.

2.2. Procedència de la nomenclatura: buidatge

2.2.1. Selecció del corpus de buidatge

Des de l'inici del projecte el llibre *Els noms de les plantes als Països Catalans*, de Francesc Masclans (d'ara endavant, MASCLANS), ha tingut un paper referencial, com a corpus fitonímic de partida sobre el qual s'ha bastit l'actualització i la posada al dia de la informació. Per tant, les obres de buidatge escollides han tingut la funció de complementar el cabal de dades aplegades a MASCLANS.

Considerat globalment, el corpus de buidatge està constituït per obres i documents especialitzats (tant publicats com inèdits) que recullen denominacions catalanes per a plantes autòctones i per a plantes exòtiques (emprades en medicina, cultivades com a ornamentals, amb interès econòmic o comercial, etc.). En síntesi, s'han buidat més de 300 obres botàniques dels Països Catalans, o d'abast més ampli, publicades entre 1871 i 2013 i que compleixen un requisit indispensable: contenen noms catalans en correspondència amb noms científics, els quals designen inequívocament els tàxons botànics a què es refereixen els noms populars.

La selecció final de les obres de buidatge s'ha confeccionat amb una combinació de criteris de rellevància, autoritat, actualitat i accessibilitat, tant des del punt de vista de la botànica com des del punt de vista de la llengua. S'ha cercat en tot moment configurar una tria equilibrada i rigorosa: davant la impossibilitat d'assolir l'exhaustivitat absoluta s'ha garantit la presència d'un nombre molt elevat d'obres representatives i complementàries, vetllant en tot moment per l'adequació al plantejament i els objectius del projecte. Addicionalment, s'han buidat també algunes obres no estrictament botàniques, per la seva singularitat i importància en relació amb la metodologia establerta per al tractament integral de les dades fitonímiques d'aquest projecte.

La llista completa de la bibliografia utilitzada es pot consultar a la pàgina inicial d'aquest diccionari en línia. Les referències s'han agrupat en dos apartats diferents (bibliografia de buidatge i bibliografia de consulta), i es presenten per ordre alfabètic. La diferència és que les obres de consulta s'ordenen pel nom d'autor, mentre que les obres de buidatge —amb la intenció de facilitar la descodificació de les fonts documentals— s'ordenen pel codi mnemotècnic unívoc amb què s'ha identificat cada font, el qual figura a l'esquerra de la referència. Aquests codis són els mateixos que apareixen entre claudàtors al costat de les denominacions en els articles del diccionari (o, eventualment, quan se cita una font concreta en alguna altra part de l'obra). En uns quants casos, la referència bibliogràfica no mostra cap codi: es tracta d'obres que tot i haver estat buidades no tenen ocurrència en la selecció de noms; aquestes obres s'ordenen alfabèticament pel nom de l'autor.

2.2.2. Obres singulars

En el conjunt del corpus de buidatge algunes obres han tingut un paper singular, que s'exposa amb detall tot seguit.

a) *Els noms de les plantes als Països Catalans* (MASCLANS)

D'acord amb el paper referencial que se li ha atribuït en el conjunt del projecte, el llibre *Els noms de les plantes als Països Catalans*, publicat per Francesc Masclans el 1981, es va considerar com a *corpus d'exclusió*; és a dir, que els noms extrets d'aquest llibre s'han identificat amb el codi MASCLANS, però si s'han documentat en alguna altra font, el codi corresponent s'ha omès. Excepcionalment, per raons metodològiques, sí que s'ha consignat simultàniament de forma sistemàtica si apareixen en la segona edició del diccionari normatiu de l'Institut d'Estudis Catalans (mitjançant el codi DIEC2-E) o en la Neoloteca (codi NEOL).

En xifres rodones, aquest diccionari en línia conté més de 9.200 noms amb el codi MASCLANS. Cal tenir en compte que per raons de pertinència no s'hi han inclòs, per exemple, els noms de bolets o d'algues que figuren en l'esmentat llibre.

b) *Diccionari de la llengua catalana*, 2a ed. (DIEC2-E)

Tota la nomenclatura de fitonímia continguda en la segona edició del diccionari normatiu, el *Diccionari de la llengua catalana*, va ser incorporada l'any 2006 a la base de dades del projecte de manera massiva i semiautomàtica, gràcies a un acord de cessió de dades entre el TERMCAT i l'Institut d'Estudis Catalans. En els anys posteriors, la informació s'ha revisat i s'ha acarat amb les dades del diccionari en línia (DIEC2-E), tant per a fer comprovacions terminològiques puntuals com per a aplicar-hi les esmenes procedents de les actualitzacions d'aquesta obra.

c) Neoloteca (NEOL)

La **Neoloteca** és un diccionari en línia que ofereix la consulta de tots els neologismes tècnics i científics normalitzats en català pel Consell Supervisor del TERMCAT, amb la definició i les equivalències en altres llengües. Els noms catalans de plantes continguts a la Neoloteca (NEOL) han estat incorporats a la base de dades en les mateixes condicions que la resta d'obres; com a requisit essencial, cal que el nom de l'espècie vegetal estigui referit unívocament a un nom científic. Metodològicament els noms que en provenen s'han tractat de la mateixa manera que els de DIEC2-E, és a dir, la font NEOL s'ha consignat sistemàticament i, per tant, si escau, es pot trobar juntament amb la font MASCLANS.

a) Obres de buidatge parcial

Durant el procés de buidatge i revisió de MASCLANS, es van observar esporàdicament discrepàncies o omissions entre les formes que va recollir aquest autor referint-les a una obra concreta i la forma que figura en l'obra original referenciada. Arribats a aquest punt es va valorar la possibilitat de revisar el buidatge complet de les obres que cita MASCLANS com a fonts de documentació, però es va evidenciar que això no era factible en el context d'aquest projecte.

Consegüentment, es va optar per resoldre puntualment cadascun dels casos detectats i incloure les denominacions originals omeses procedents de les obres afectades. Aquestes obres apareixen en la bibliografia de buidatge identificades com a obres de buidatge parcial. A més d'aquests casos hi ha dues obres més buidades parcialment, que cal esmentar en particular: la primera edició del *Diccionari de la llengua catalana de l'Institut d'Estudis Catalans* (DIEC1-E) i *Biosfera*, d'Enciclopèdia Catalana (BIOSF).

- *Diccionari de la llengua catalana*, 1a ed. (DIEC1-E)

La primera edició del diccionari normatiu de l'Institut d'Estudis Catalans, publicada el 1995 i consultable en línia, no ha estat buidada sistemàticament perquè ja es disposava de les dades de la segona edició. Eventualment, però, s'han registrat també noms amb la font de buidatge DIEC1-E, que identifica aquesta obra, quan s'han documentat discrepàncies entre la primera i la segona edició del diccionari normatiu (sigui perquè la segona, DIEC2-E, ha deixat de recollir un nom català que figurava a DIEC1-E, sigui perquè el nom hi és, però s'hi recull per a una espècie botànica diferent). En la resta de casos —la immensa majoria—, en què primera i segona edició coincideixen, s'ha consignat únicament la font DIEC2-E per a les denominacions que formen part del diccionari normatiu de la llengua catalana.

- *Biosfera* (BIOSF)

Es va fer una avaluació prèvia del contingut d'aquesta obra i se'n va desestimar el buidatge complet perquè els noms de plantes que s'hi documenten corresponen a denominacions de plantes exòtiques sense equivalent català que o bé es recullen en altres llengües, entre cometes, o bé s'anomenen amb neologismes botànics creats a partir del nom científic.

El volum de dades i la casuística detectada fan aconsellable dur-ne a terme un estudi aprofundit i en bloc, la qual cosa queda fora de l'abast d'aquest projecte. Tanmateix, es va decidir buidar íntegrament els volums 3 (*Sabanes*), 4 (*Deserts*) i 5 (*Mediterrànies*), a condició de valorar cas per cas la pertinència dels noms que s'hi documenten, mitjançant criteris botànics i lingüístics, abans d'incloure'ls en el diccionari.

2.2.3. Extracció i informatització de les dades

D'acord amb la voluntat descriptiva del projecte, en compilar aquest catàleg fitonímic es va fixar la premissa de recollir les dades amb fidelitat i sense interpretacions que depassessin el registre rigorós de la informació explícita continguda en cada obra buidada. Aquesta presa de posició metodològica ha determinat el criteri general d'extracció i informatització: en la base de dades cada nom s'ha recollit en la forma literal amb què apareix en l'obra on s'ha documentat i s'ha vinculat al tàxon designat pel nom científic que figura en l'obra.

D'aquesta manera, cada denominació va acompanyada de la referència de la font o les fonts en què s'ha documentat, llevat de la restricció (exposada anteriorment) que ha comportat l'ús de MASCLANS com a corpus d'exclusió. Aquesta decisió afecta especialment, d'una banda, la forma dels termes i, d'altra, el valor de la categoria lèxica atribuïda a cada denominació.

Cal matisar que el principi de transcriure les dades amb màxima fidelitat s'ha respectat sistemàticament i escrupolosament, però, alhora, ha quedat delimitat pels dos eixos d'intervenció principals (lingüístic i botànic) en què s'ha inscrit la tasca de recerca terminològica desenvolupada per a revisar, depurar i organitzar la informació recollida, sobretot amb vista a difondre-la públicament: d'una banda, els noms catalans s'han revisat segons les línies metodològiques del projecte; de l'altra, s'han estandarditzat els noms científics, d'acord amb les recomanacions dels organismes i els autors competents.

Com a conclusió, d'acord amb el principi metodològic ja expressat, el valor de cada denominació que figura en aquesta obra està vinculat directament a la font o les fonts documentals d'on procedeix. Els autors assumeixen la responsabilitat del registre documentat de denominacions, dels criteris de tractament i d'ordenació de les dades i de la presentació de la informació, però deixen en mans dels lectors la decisió final sobre el valor atorgable a cadascuna de les denominacions.

a) Atribució taxonòmica: nom popular en correspondència amb un nom científic

Una de les dificultats recurrents en el tractament i la interpretació de les dades recollides, i també en els dissenys d'informatització i de presentació final, ha estat garantir la correspondència correcta i adequada entre llenguatge popular i nomenclatura científica, és a dir, posar en relació i agrupar tots els noms populars i els noms científics que designen un mateix tàxon.

Ha estat una qüestió força complexa, perquè en el conjunt d'obres buidades i consultades existeix una gran heterogeneïtat en la precisió taxonòmica amb què es detallen els tàxons. Aquestes diferències generen alguns conflictes de correspondència i d'atribució del nom, que ha calgut resoldre d'una manera sistemàtica i unitària.

Així, s'han aplicat criteris d'homogeneïtzació consensuats per a consignar els noms que s'apliquen a un gènere botànic de plantes (denominacions genèriques, en llenguatge popular, com ara *pi*, *margarida* o *rosa*) i a un conjunt d'espècies dins un gènere concret (*àloe*, *centurió* o *herba morenera*). De la mateixa manera, en el cas de races de conreu, en què sovint no s'han pogut documentar els noms científics (o els dels autors dels noms científics) en les obres originals, els noms catalans d'aquestes races s'ofereixen en nota, per a unificar la presentació de la informació.

b) Noms referits a una part de planta concreta o a un estadi del desenvolupament determinat

La decisió de consignar un nom referint-lo o no a una part de planta o a un estadi de desenvolupament concret d'aquesta planta s'ha pres en funció de la informació disponible. Així, si l'obra de buidatge indica que el nom s'aplica a una part de la planta, el nom d'aquesta part consta entre parèntesis al costat de la denominació catalana. En canvi, quan l'obra buidada no recull explícitament que el nom s'aplica a una part de planta, s'ha registrat sense referir-lo a cap part en concret, encara que aquell mateix nom s'hagi recollit referit a una part determinada en una altra obra.

En la fase de tractament i revisió de les dades s'ha vist la necessitat d'unificar la terminologia

relacionada amb les parts de plantes i els estadis de desenvolupament per donar més consistència terminològica al recull de noms, precisar la delimitació conceptual i, pensant en l'explotació digital de les dades, fer més fàcils les cerques terminològiques. Per aquest motiu s'ha designat un conjunt de termes delimitadors per a utilitzar-los com a lèxic controlat amb la funció de precisar l'ús i l'aplicació dels noms als quals acompanyen. S'indiquen entre parèntesis al costat del nom que determinen; per exemple, *caramuixa (tija seca)*, *clementina (fruit)*, *llorera (peu femení)*, *nou de cola (llavor)* o *pèl de dacsa (estigmes i estils)*.

S'ha intentat trobar l'equilibri entre la precisió botànica (lligada a la terminologia d'especialitat) i la transparència conceptual (més pròxima a la llengua general). Per a facilitar la comprensió dels conceptes, s'ha inclòs un quadre amb un glossari botànic que ofereix les definicions d'aquests mots delimitadors, segons el diccionari normatiu (DIEC2-E).

c) Noms que contenen una seqüència ambigua en l'obra de buidatge

En alguna ocasió ha calgut delimitar l'abast de la denominació tenint en compte el context de l'obra de buidatge. Aquest fet s'ha donat quan l'obra ofereix una denominació amb algun element emmarcat tipogràficament (per exemple, entre parèntesis o cometes) per indicar que pot formar part del nom o no, potestativament: per exemple, *panigroc (ver)*, *viola (gropa) d'aigua* o «ceba porrera o borda». En aquests casos, s'ha optat per consignar en el diccionari dues denominacions diferents: una de completa, que inclou l'element emmarcat, i una altra de parcial, sense aquest element. Així, *panigroc (ver)* s'hi ha incorporat com a *panigroc* i *panigroc ver*; *viola (gropa) d'aigua* com a *viola d'aigua* i *viola groga d'aigua* i «ceba porrera o borda» com a *ceba borda* i *ceba porrera*.

3. Criteris metodològics de tractament de les dades

3.1. Tractament de les denominacions catalanes

Totes les denominacions catalanes recollides i informatitzades en la base de dades s'han examinat i se n'ha valorat l'adequació a la normativa, d'acord amb el diccionari DIEC2-E i la *Gramàtica de la llengua catalana en línia* de l'Institut d'Estudis Catalans. La tasca d'anàlisi i revisió s'ha centrat particularment en l'ortografia, per raó del tractament particular que han rebut en aquesta obra altres atributs de la denominació, com ara la categoria lèxica.

Atesa la voluntat descriptiva de l'obra, en les obres de buidatge s'han recollit nombroses denominacions no incloses en el diccionari normatiu, la major part de les quals s'ajusten a la normativa de la llengua catalana, tot i que n'hi ha algunes altres que la normativa actual no preveu. Durant la fase d'anàlisi i revisió, se n'ha estudiat l'etimologia i l'evolució cas per cas a fi de valorar la forma correcta que haurien de prendre, tenint en compte especialment el *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB-E) i el *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* de Coromines.

3.1.1. Classificació dels sinònims

Per presentar les dades s'han establert quatre categories de classificació dels noms catalans:

a) El *terme principal* és el nom català que encapçala la fitxa terminològica. Per a un tàxon concret, si existeix un nom documentat a DIEC2-E, aquest nom és el terme principal. Quan per a un tàxon no hi ha noms procedents de DIEC2-E, aleshores es considera terme principal el nom que és primer per ordre alfabètic.

b) Els *sinònims complementaris* són els noms catalans que apareixen a DIEC2-E com a sinònims (és a dir, remesos al nom principal d'una altra entrada lexicogràfica) i figuren en la fitxa a sota del terme principal i per ordre alfabètic.

c) Els *altres sinònims* són els noms catalans que s'han documentat en qualsevol altra font que no sigui DIEC2-E. Els noms que s'han considerat altres sinònims (i que figuren en la fitxa a sota dels sinònims complementaris i per ordre alfabètic) són formes incloses dins la normativa de la llengua.

a) Les *variants lingüístiques* agrupen els noms catalans que en la fitxa terminològica es mostren a sota de la sèrie de sinònims complementaris, per ordre alfabètic. Poden ser essencialment de dues classes: formes no normatives o manlleus no adaptats (els quals es marquen en cursiva).

jusquiam negre

jusquiam negre, n m (**DIEC2-E** ; **NUET1991-2**)
 cacauets, n m pl *alt. sin.* (**AGELET**)
 gotets, n m pl *alt. sin.* (**BOAD1999**)
 herba de cacauets, n f *alt. sin.* (**AGELET**)
 herba de la ira, n f *alt. sin.* (**DCVB-E**)
 herba de la Mare de Déu, n f *alt. sin.* (**GOMIS** ; **SALLENT**)
 herba del mal de queixal, n f *alt. sin.* (**BONETG2006**)
 herba gençana, n f *alt. sin.* (**AGELET**)
 herba queixalera, n f *alt. sin.* (**BONETG2006** ; **GOMIS** ; **MUL1997** ; **NPNIN** ; **RIGAT** ; **SALLENT** ; **VENDRELL**)
 jusquiam, n m *alt. sin.* (**BOAD1999** ; **FMPC1** ; **GOMIS** ; **MUL1997** ; **NUET1991-2**)
 petapets, n m/f *alt. sin.* (**AGELET**)
 queixalera, n f *alt. sin.* (**AGELET** ; **SALLENT**)
 queixals de vella, n m pl *alt. sin.* (**BOAD1999** ; **GOMIS** ; **MUL1997**)
 tabac bord, n m *alt. sin.* (**MUL1991** ; **MUL1997**)
 tabac de paret, n m *alt. sin.* (**BOAD1999** ; **SALLENT**)
belenyo, n m *var. ling.* (**MUL1991**)
 herba caixalera, n f *var. ling.* (**MANT** ; **SANCH1981**)
 jusquiam negre, n m *var. ling.* (**FPC-3**)
 tabaco de paret, n m *var. ling.* (**SANCH1981** ; **SANCH1991**)
velenyo negre, n m *var. ling.* (**PARDO1932**)
nc Hyoscyamus niger L. (**DIEC2-E** ; **FMPC1**)

<solanàcies>

Les variants lingüístiques figuren dins de la fitxa terminològica amb el mateix tractament visual que la resta de denominacions, identificades amb l'abreviatura corresponent (*var. ling.*), però quan es consulten des de l'índex alfabètic l'entrada apareix marcada amb un asterisc entre parèntesis (*), amb el propòsit que aquestes formes es puguin identificar clarament i distingir de la resta de noms.

***belenyo* (*)**

jusquiam negre, n m (**DIEC2-E** ; **NUET1991-2**)
 cacauets, n m pl *alt. sin.* (**AGELET**)
 gotets, n m pl *alt. sin.* (**BOAD1999**)
 herba de cacauets, n f *alt. sin.* (**AGELET**)
 herba de la ira, n f *alt. sin.* (**DCVB-E**)
 herba de la Mare de Déu, n f *alt. sin.* (**GOMIS** ; **SALLENT**)
 herba del mal de queixal, n f *alt. sin.* (**BONETG2006**)
 herba gençana, n f *alt. sin.* (**AGELET**)
 herba queixalera, n f *alt. sin.* (**BONETG2006** ; **GOMIS** ; **MUL1997** ; **NPNIN** ; **RIGAT** ; **SALLENT** ; **VENDRELL**)
 jusquiam, n m *alt. sin.* (**BOAD1999** ; **FMPC1** ; **GOMIS** ; **MUL1997** ; **NUET1991-2**)
 petapets, n m/f *alt. sin.* (**AGELET**)
 queixalera, n f *alt. sin.* (**AGELET** ; **SALLENT**)
 queixals de vella, n m pl *alt. sin.* (**BOAD1999** ; **GOMIS** ; **MUL1997**)
 tabac bord, n m *alt. sin.* (**MUL1991** ; **MUL1997**)
 tabac de paret, n m *alt. sin.* (**BOAD1999** ; **SALLENT**)
belenyo, n m *var. ling.* (**MUL1991**)
 herba caixalera, n f *var. ling.* (**MANT** ; **SANCH1981**)
 jusquiam negre, n m *var. ling.* (**FPC-3**)
 tabaco de paret, n m *var. ling.* (**SANCH1981** ; **SANCH1991**)
velenyo negre, n m *var. ling.* (**PARDO1932**)
nc Hyoscyamus niger L. (**DIEC2-E** ; **FMPC1**)

<solanàcies>

Com a consideració addicional, s'ha de tenir present que el valor de cada denominació es relaciona directament amb la font documental d'on s'ha extret. Per aquest motiu, darrere de cada nom, entre parèntesis, se citen aquestes fonts documentals, mitjançant uns codis mnemotècnics que es poden identificar obrint els enllaços. Igualment, a la pàgina inicial es pot consultar el llistat de referències bibliogràfiques (vegeu el document Bibliografia), presentades en dos blocs (bibliografia de buidatge i bibliografia de consulta) i ordenades alfabèticament pel nom de l'autor. En el cas de les obres de buidatge, hi figura també el codi que els correspon.

3.1.2. Tractament de les categories lèxiques

El criteri metodològic de buidatge i tractament de dades exposat, consistent a recollir les denominacions catalanes amb la màxima fidelitat, tal com apareixen en l'obra de buidatge, ha determinat el tractament donat a les categories lèxiques. A causa de les característiques de les obres buidades, la categoria lèxica només prové directament de l'obra de buidatge quan es tracta d'obres lexicogràfiques, com ara DIEC2-E, DIEC1-E o el *Diccionari català de l'Alguer* (SANNA). En canvi, la majoria d'obres —eminentment botàniques—, solen oferir els noms en forma de llista o bé els recullen en taules, índexs o peus de figura, i rarament ofereixen com a informació relacionada la categoria lèxica del nom. Aquests formats de presentació també dificulten l'aparició de contextos, amb els quals es podria arribar a determinar si es tracta o no de formes flexionades.

Aquesta circumstància determina que les categories lèxiques que figuren en aquesta obra s'hagin de valorar sempre en relació amb la font de documentació del nom per al qual s'indiquen. Així doncs, mentre les denominacions documentades a DIEC2-E tenen un valor normatiu i prescriuen pel que fa a la forma canònica i la categoria lèxica corresponent, en la resta de noms sinònims i, especialment, en les variants lingüístiques, la forma i la categoria lèxica són informatives, no tenen caràcter prescriptiu sinó un valor descriptiu. La consignació de les fonts documentals associades a cada denominació permet que el lector extregui en cada cas aquest valor sense possibilitat de confusió.

3.1.3. Noms revisats

Les formes documentades que queden fora de la normativa de la llengua, i que s'han classificat com a variants lingüístiques, corresponen en alguns casos a un probable error de transcripció del nom, en altres a grafies prefabrianes procedents d'obres més antigues i, majoritàriament, són variants fonètiques o morfològiques pròpies sobretot de la llengua oral. Quan d'alguna d'aquestes formes no s'ha pogut documentar la forma ajustada a la normativa, s'han creat noms revisats amb la finalitat de fer més entenedora la informació als lectors no especialitzats.

En les fitxes que contenen noms revisats, les denominacions apareixen per duplicat (amb la forma original i amb el nom revisat) i es pot establir fàcilment la correspondència entre el nom revisat (que duu el codi de font corresponent, amb el sufix -REV) i el nom original de l'obra de buidatge (que porta el mateix codi de font, però sense cap sufix).

3.1.4. Tractament dels manlleus

En algunes de les obres de buidatge s'han documentat denominacions que l'autor dóna com a catalanes, però que corresponen, totalment o parcialment, a manlleus d'altres llengües més o menys adaptats (com ara «colombo» o «llapó de pato»).

Aquests noms s'han inclòs en el diccionari per diverses raons. En primer lloc, per la impossibilitat o la inconveniència de crear un nom revisat (per exemple, de «llapó de pato» no es pot crear una forma hipotètica però força improbable «*llapó d'ànec»). En segon lloc, perquè aquest llibre és un recull de noms extrets d'obres botàniques vinculades als territoris de parla catalana i, per tant, reflecteix la realitat sociolingüística; és a dir, l'existència i l'ús més o menys arrelat de castellanismes (a tot el territori de parla catalana), gal·licismes (sobretot en rossellonès), aragonesismes (sobretot en parlars de la Franja), sardismes o italianismes (en alguerès) o

anglicismes (en menorquí), per esmentar la tipologia més habitual en els fitònims documentats.

En la línia del tractament global de les dades, de mantenir la màxima fidelitat a l'obra original de buidatge i alhora orientar els lectors, els manlleus s'han marcat tipogràficament. En conseqüència, s'ha indicat amb cursiva la part de la denominació que pot ser considerada com a manlleu i, addicionalment, els noms s'han classificat dins la categoria variants lingüístiques; per exemple: *curalotodo*, *palosanto*, *sanfuén*; llapó de *pato* o *mançanilla* dolça.

Malgrat aquest tractament metodològic, de forma excepcional, quan una denominació d'aquest tipus és l'única documentada per a designar un tàxon concret, el manlleu actua com a terme principal de la fitxa i l'encapçala (encara que metodològicament estigui classificada com a variant lingüística); per exemple: *guaco*, *llua*, *neldo* o *olorica*.

3.1.5. Neologismes botànics

Dins el conjunt de noms recollits, els neologismes botànics constitueixen una tipologia conspícua i ben delimitada. Es tracta de mots nous, de creació neològica, formats normalment per adaptació del nom científic llatí, duta a terme sovint pels botànics mateixos per a suplir la manca de nom popular. A MASCLANS se'n recullen un bon nombre, molts dels quals tenen un ús força implantat entre els botànics catalans: per exemple, *camecíparis*, *heliantem*, *parietària* o *utriculària*.

Aquests neologismes s'han revisat amb el mateix criteri que la resta de noms, amb la consulta a les obres de referència ja esmentades: DIEC2-E, DCVB-E, *Diccionari general de la llengua catalana* de Fabra i *Gran diccionari de la llengua catalana* d'Enciclopèdia Catalana.

Cal esmentar, però, particularment, que la primera edició del diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans (DIEC1-E) recollia molts llatínisms botànics, que a la segona (DIEC2-E) han desaparegut majoritàriament. També s'han tingut en compte com a model orientatiu les formes recollides al *Diccionari de botànica* d'Aguilella i Puche i s'han seguit les recomanacions de Carles Riera a *El lèxic científic català de la botànica* i el *Manual de català científic*.

3.2. Tractament dels noms científics

3.2.1. Criteri taxonòmic

Els criteris taxonòmics en què s'ha basat el tractament de les dades, bàsics per a decidir els límits de les unitats fonamentals amb què s'ha bastit aquesta obra (cada tàxon botànic correspon a una fitxa terminològica), prenen com a referència l'obra *Flora manual dels Països Catalans*, 3a ed. (FMPC3). D'acord amb el que s'explica en la introducció de l'obra esmentada, s'han considerat espècies amples, que sovint corresponen a cercles de races més o menys complexos, i si escau l'espècie s'ha dividit en subespècies.

3.2.2. Criteri de representació formal

Pel que fa a la representació formal dels noms científics, s'han seguit les recomanacions del *Codi internacional de nomenclatura d'algues, fongs i plantes* (anteriorment denominat Codi internacional de nomenclatura botànica). Així, en el binomis apareixen en cursiva únicament les parts llatines o llatinitzades que fan referència a les categories de gènere, espècie, subespècie i varietat, mentre que figuren en rodona els noms (o les abreviatures dels noms) dels autors de les denominacions, les indicacions per a subespècie i varietat, i la resta de caràcters o de símbols que eventualment poden formar part del nom científic. Cal tenir present que la distinció entre majúscules i minúscules també és significativa dintre les regles de nomenclatura botànica; per exemple, *Dianthus hispanicus* Asso subsp. *hispanicus* o *Eruca vesicaria* (L.) Cav. subsp. *sativa* (Mill.) Thell. in Hegi.

Quant als noms sistemàtics de les famílies botàniques en què es classifiquen les plantes, es donen en la forma catalana, la qual acaba amb el sufix *-àcies*. En el document de l'arbre de camp es poden consultar els noms de totes les famílies amb representació en el diccionari. En uns casos puntuals, en què s'ha donat preferència al nom no regularitzat de la família, a causa de l'arrelament i la tradició de l'ús, el nom sistemàtic s'inclou també com a sinònim (p. ex., GUTÍFERES / CLUSIÀCIES).

Per a la consignació dels noms científics binomials s'ha seguit el que estableix la *Flora manual dels Països Catalans*, 3a ed. (FMPC3) i, complementàriament, si ha calgut, la *Flora dels Països Catalans* (FPC1, FPC2, FPC3 i FPC4). Com a font de referència per a les espècies que no figuren en aquestes dues obres s'han fet servir els webs *The International Plant Names Index* (IPNI) i *Tropicos*. També s'han utilitzat com a font de documentació addicional diverses flores, catàlegs i bases de dades en línia.

En relació amb els noms dels autors de les combinacions, se n'han utilitzat les abreviatures estandarditzades proposades en el llibre *Authors of plants names*, de Brummitt et al., les quals s'han validat amb la consulta del repositori de noms d'autors que ofereix el web de l'IPNI.

Les referències completes de totes aquestes obres i recursos documentals es detallen en la llista de bibliografia.

3.2.3. Classificació dels sinònims

D'acord amb el criteri de mantenir el paral·lelisme de tractament terminològic entre la nomenclatura catalana popular i la nomenclatura científica, els noms científics s'han classificat en tres categories, d'acord amb la rellevància taxonòmica del binomi. El valor de referència de les etiquetes de categorització és homòleg entre els noms catalans i els noms científics, però hi ha diferències de matís.

- El *nom científic preferent* és el que encapçala la sèrie de noms científics en la fitxa terminològica.
- Els altres noms científics sinònims, també correctes s'han etiquetat com a *sinònims complementaris* (*sin. compl.*) i figuren en la fitxa a sota del nom científic preferent i per ordre alfabètic.
- Els altres noms científics sinònims, no correctes, però amb interès documental en aquest projecte s'han etiquetat com a *variants lingüístiques* (*var. ling.*) i figuren en la fitxa a sota dels sinònims complementaris i per ordre alfabètic.

3.3. Notes

L'obra *Noms de plantes. Corpus de fitonímia catalana* és un diccionari de denominacions i no conté definicions. Per aquest motiu, en algunes de les entrades s'han inclòs notes amb la finalitat d'oferir informació complementària sobre la motivació de les decisions preses en l'atribució taxonòmica o en el tractament dels noms, per exemple.

El diccionari conté prop de 400 notes, el contingut de les quals pot ser de diferents tipus: *a)* observacions procedents de MASCLANS, *b)* indicacions d'ús de les denominacions catalanes, *c)* enumeració de noms de races i varietats, i *d)* precisions sobre etimologia, evolució lingüística o variació dialectal. Si en un article n'hi ha de més d'una mena, apareixen numerades i segueixen l'ordre indicat. Cal dir que en ocasions hi ha notes en què la informació és més transversal i reuneix trets de més d'un d'aquests tipus alhora.

En la redacció de les notes s'ha donat prioritat a la llegibilitat i la comprensió i s'han fet servir adaptacions ad hoc d'alguns usos ortotipogràfics o de convencions metodològiques per a la redacció de notes terminològiques. Així, s'ha simplificat l'ús diacrític i metalingüístic de les cursives i l'ús emmarcador de les cometes per a referir-se a citacions textuais (s'han reservat per a

la cita de fragments literals de text). Igualment, s'ha intervingut sobre l'ordre de citació dels noms que s'esmenten a les notes: en les enumeracions de noms de races o varietats es fa per ordre alfabètic, però en les indicacions d'ús o les precisions d'etimologia de noms, es presenten seguint l'ordre de les categories de sinònims i, dins de cada categoria, per ordre alfabètic. També s'han adaptat quant a estil a fi d'unificar-les amb la resta de notes del diccionari les observacions extretes de MASCLANS.

Trobareu informació més àmplia i detallada sobre la tipologia de les notes en el document Introducció (edició paper), enllaçat a la pàgina inicial d'aquest diccionari en línia.

4. Propòsit

Aquest diccionari, *Noms de plantes. Corpus de fitonímia catalana*, neix amb plena voluntat de continuïtat i creixença. Deixa, volgudament, la porta oberta a les possibilitats que el progrés tecnològic i el treball en col·laboració puguin posar al nostre abast per a aprofundir la recerca duta a terme i amplificar la difusió dels resultats obtinguts.

Desitgem que aquesta publicació resulti d'interès i sigui útil a tots els lectors que la consulteu. Esperem també que els errors o les incomplecions que hi pugueu trobar ens permetin anar fent-la millor i més completa dia a dia. Per això us agraïrem ben sincerament que feu arribar qualsevol suggeriment que considereu que pot millorar aquesta obra adreçant-lo [al TERMCAT](#) o [als autors](#), o al compte de Twitter [@nomsdeplantes](#).